

מדידת המנחות [נ"ג- נ"ד]

הרב עובדיה גודמן

א. שיטת רבי יהודה

כיון שהוא צורך המנחה לא חשיב כעיסה אלא כסולת לחה והוא בכלל סולת שאמרה תורה.¹ והנה הגמ' ממשיכה לדון האם אנחנו סוברים "כמות שהן" דהיינו שמודדים אותו איך שהוא עכשיו, או "לכמות שהן" דהיינו מה שהיה פעם.² אלא שאינה גומרת לפרש האם זוהי מחלוקת ר"מ ור"י. והנה התוס' ד"ה 'ת"ש' הקשו, למה לא מוכח מר"מ לכמות שהן, ומתוך התוס', שאפשר שאף ר"מ סובר כמות שהוא בד"כ, רק כאן א"א להחשיב שאור לסולת, והתורה אמרה עשרון סולת, אבל סתם דבר שהצטמק או תפח הולכים בתור השתא. אלא שהתוס' לא מבארים למה הגמ' האריכה להוכיח מהברייא בעוקצין, שהולכים בתור השתא, ולא הקשתה ישר מר"י דידן³ ועל כן נראה שניתן לפרש את ר"י באחד משני האפשרויות האחרות שכתבנו, וממילא א"א להוכיח ממנו דאזלינן בתור השתא.

איתא במשנה מחלוקת ר"מ ורבי יהודה כיצד מחמץ המנחות, שלר"י לוקח שאור ושם בעשרון ואז מודד העשרון, ור"מ חולק, שא"כ לא יצא אותו כמות כמו אילו היה סולת. ומדייקת הגמ' שר"מ ודאי סובר שמשערים הדבר לכמות שהיה, ונראה בגמ' שמסתכלים על השאור כאילו הוא סלת מנופח. אולם הגמ' לא מפרשת במה ר"י חולק ולכן יש שלוש אפשרויות: א. שר"י סובר בכל התורה שמשערים כמות שהוא עכשיו. ב. שר"י סובר שהשאור שווה בנפחו לזה של סולת (ואף שכמובן אין זה מדויק, הרי כל מדידה אינו מדויק אליבא דאמת).¹ ג. שיש דין מיוחד במנחה, שר"י סובר היות ואין דרך אחרת לחמץ המנחה שתהיה מחומצת יפה ודאי כך רצון התורה שימדדו העשרון.² וכע"ז בחזו"א (עוקצין ג', ו') "אלא הכא בשאור

1. וז"ל החזו"א (עוקצין ג', ו') דר' יהודה ס"ל דמדקדקין שיהא השאור כמדת הסלת. אולם העיר הרב רודנסקי (הע' לקר"א כאן אות י"ח) שברמב"ם (מעה"ק פ"ט, הי"ח) כתוב שאין צריך לדייק.
2. ואף שהגמ' מסיקה שיש פתרון שאסור רק מדרבנן צריך לומר שס"ל שהתורה לא מצריכה אותך לעשות פטנטים ובדרך הרגילה אין דרך אחרת לחמצו בלי למדוד העשרון איתו (עיי' השיטה המובא בהמשך המאמר). [ודרך אגב אעיר שמה שכתב הרב רודנסקי [בהערה לקר"א אות י"ח בשם החזו"א "ולכמות שהיו משערינן בכל מקום" היינו דווקא בשאור שאינו סולת, אבל בכל התורה דנצטמק משערינן כמות שהוא עכשיו, כמפורש בחזו"א. וע"ע בהערה 10]
3. כן נראה פשוט גירסת רש"י והגמ' להבדיל בין 'כמות שהוא' ל'לכמות' ולא נצטרך כל השינויי גירסאות.
4. אולם אינו קושיא גמורה; כי ניתן לפרש שאה"נ, אלא שהגמ' העדיפה להקשות מטומאה וטהרה שבהם דיברו ריש לקיש ורבי יוחנן.

למסקנת הגמ'⁵ יש חילוק בין נצטמק לתפח, שמדאורייתא הולכים אחרי הצמוק בשני המקרים, ורק מדרבנן בתפח מחמירים כמו התפוח מפני מראית העין⁶. ולפי'ז מובן למה ר"י לא חשש לשיאור צמוק, אבל עדיין צריכים לבאר למה לא חשש שהשאור תפח? ושוב צריך לומר שטעמו של ר' יהודה אינו רק משום כמות שהוא משערין, אלא כאחת משתי האפשרויות האחרות דלעיל. ואף ר"מ אפשר שסבר כרבה, עיין בירושלמי תרומות פרק ב' ה"ב דמשמע התם שניתן לומר שרק חצי מקושתו היא קושיא אמיתית, דהיינו שמה שאמרו 'אף היא היתה חסירה או יתירה', אפשר שעיקר קושתו מחסירה [היינו כשתפח], ומה שאמר יתירה היינו שאם תסבור שהולכים אחר התפוח, אז יש לחשוש ליתירה. והוסיף ר' יעקב וולף, גם אם לא נאמר כירושלמי, לפי דברי התוס' הנ"ל ניתן לומר שאע"פ שבד"כ בצמוק משתער כמות שהוא, מ"מ פה יש דין מיוחד לשער סלת, דהיינו מה הוא היה אילו היה סלת לבד.

תוס' על המשנה בד"ה 'חסרה' אומר שאין לדחוס המדה כשמודדים עשרון לחלה ולמצה, שא"כ נמצאת יתירה. ולכאורה אינו מובן, שהרי המשנה היא דברי ר"מ, אבל אנן דפסקינן כר"י, לכאורה יכול לדחוס המדה, כי 'כמות שהוא' משערין, ואע"פ

שבודאי אין צריך לדחוס, אבל למה אין לדחוס קודם שיתמלא וישוער לפי מה שהוא! ובשלמא לגבי פסח היות שעיקר החשש הוא חימוץ, אפשר שהיות שסולת לא דחוס מחמין בעשרון, אף דחוס יש לשער אילו לא היה דחוס, אבל לגבי חלה למה לא יפטור עצמו?

ונוכל לדחוק שכוונת התוס', שהיות שאף לפני שדחוס נחשב שיעור, אין לאדם לפטור עצמו ממצוות חלה. ואפילו תאמר שפירש את ר"י עצמו כאחד האפשרויות האחרות, מ"מ הרי למסקנה וודאי בצמק אזלינן בתר השתא. אא"כ נאמר שדחוס הוי גרע מצמק' וצ"ע.

והנה הגמ' נ"ג: מקשה ונישקול פורתא מיניה וליחמציה, ועונה: גזירה שמא יוסיף על העשרון משאור מבחון, ופירש רש"י בקושיא שני פירושים:

א. למה לא מדדו עשרון סלת ויקחו חלק מהסלת וישימו אותו בתוך עסה מחומצת⁸ ויחזירוהו לסלת.

ב. למה לא נמדוד העשרון עם השאור מבחון ונוציא חלק מהעשרון ונעשהו שאור באותו מידת עובי כמו השאור שהבאנו מבחון, ונחזירו לעשרון ונראה כמה חסר או פחת ולפי'ז נדע כמה חסר או פחת השאור הראשון⁹.

וכתב רש"י [בל"ק ד"ה 'לשון קל והגון']

5. לפי רוב המפרשים חוץ מהגר"א ס"ס תפ"ו והשיטה אות ד' בשם תוס' חיצוניות.
6. ועיין שו"ת הרא"ש כלל ב' י"ד וברשב"א חלק א תס"א נ"מ לדינא במקום שאין חשש מראית עין
7. כן פירש ר' יעקב וולף. ועיין בהמשך שהרבה סוברים אע"פ שאין שבירה לאוכלין לטהרם כגון אם יחתכם מ"מ מועיל צמיקה דהיינו שנשתנה מהותם, וא"כ אפשר שלדחוס הוי כמו לחתוך שאינו משנה שיעורו. והוסיף שלפי מה שכתבתי לעיל [ע"פ הירושלמי וע"פ תוס'] שר' מאיר מסתדר עם רבה לכאורה התוס' הוא דלא כחד וממילא מוכח החילוק הנ"ל.
8. עדיין צ"ב כיצד שומר שלא יתפוס הקודש חלק מהחולין ושלא יתפס חלק מהקדשים בשאור החולין ואפי' יאכלנו בקדושה כיצד יעשה החלות ויהיו ארבע לחם במקום שתיים.
9. רש"י זה כמובן הוא לשיטתו שעבה ורכה תלוי בכמות המים ששמו שניתן לעשות עיסה

השאור וכן כתב החזו"א (עוקצין ג' ר').

הש"מ בד' נ"ג: אות ז' הקשה כעין קושיית הקר"א, אלא שנראה שמקשה גם על הל"ק, למה לא ימדוד כשהוא שאור. ועונה, שעל כן נראה שהקושיא רק על ר"מ, א"נ גם ר"י מודה שבשאר מנחות מודד סלת, רק כאן אין ברירה כי צריך שאור מעולה ולכן מודד שאור, אלא שקשה לו א"כ כיצד בגלל גזירה דרבנן נתיר לו למדוד חסר או יתר, ואומר בע"כ שצריך בכל המנחות למדוד עיסה. ונ"ל כוונתו שציווי התורה אינה למדוד עשרון אלא להקריב עשרון (ודלא כקר"א הנ"ל) וממילא צריך למדודו כפי גודלו שיהיה בשעת הקרבה¹⁰. לפי"ז חזר לזה שהקושיא היתה רק על ר"מ. אולם בשיטה מובאת גירסא בשם כת"י 'בנין שלמה'¹², בשאר מנחות רצה מודדו עיסה, ולפי"ז אפשר שרוצה ליישב את שיטת רש"י (שהקושיא גם על ר"י), ותמיד אפשר למדוד או סלת או עיסה, אלא ששאלנו אף שמותר למדוד עיסה למה לא ימדדנו כשהוא סלת, כמו שעושה בשאר מנחות, ועונה הגמ' שבגלל הגזירה אנו עושים כמו האפשרות השניה למדוד עיסה. ואף עליו קשה לי, כנ"ל, שבשלמא בנצטמק אפשר למודדו בשעה שהוא סלת או בשעת עיסה וכפי שכתבנו בקר"א, אבל בתפח קשה, דאזלינן בתר מעיקרא, וכיצד מתיר למדוד עיסה. וצ"ל

שהקושיא בין לר"י ובין לר"מ, ומקשה הקר"א (בתוספת ביאור שלי), שבשלמא לפי הל"ק אף שלרבי יהודה מותר למדוד כשהוא שאור הרי ודאי עדיף למדוד כאשר היא סלת כפשט הכתוב [ואף שבפועל אתה מקריב יותר מעשרון, כוונת התורה שתקריב מנחה שנמדדה כעשרון וזה היה כאן]. ולכן שאלה הגמ' שיש דרך אף במנחה הזאת למדוד כאשר הוא סלת, אבל לל"ב שאתה מודד בשעה שהיא שאור, אם תמדדנו ע"י שאור אחר ותלך לפי כמות הסלת שבה ולא לפי השאור, הרי תפסול המנחה לר"י שהולכים בתר השתא. ולפי מסקנת רבה שאזלינן בתר הצמוק, כל קושיית הקר"א היא רק בציור שחסר השאור ואתה בא להוסיף, שאזלינן בתר השתא והוי ריבה סלתה, אבל אם תפח השאור אז לא אזלינן בתר השתא מדאורייתא¹⁰, וטעמו של ר"י שלא חשש לזה - בע"כ מאחת הסברות דלעיל, וממילא מובנת קושיית הגמ' למה לא נדייק, אולם רש"י להדיא מפרש הקושיא לשני הצדדים וצ"ע, אא"כ נאמר שבל"ב אין הקושיא רק על ר"מ.

ועל כן נראה שאף ר"י מודה לר"מ, שא"א לקרוא לשאור סלת ולכן מותר וכדאי למדוד את הסלת שבו אף בצמק, ומה שהתיר למדודו שאור היינו כאחד האפשרויות האחרות הנ"ל, וכמו שבארנו לגבי תפח

עם אותו כמות מים אולם למפרשים עבה ורכה שתלוי כמה הוצלח השאור שאם צלח היא תצא רכה ומנופחת ודאי שהשאור שתעשה היום לא יותפח כמו השאור הישן.

10. והק"א עצמו נראה שמקשה על רש"י משני המקרים ואיני יודע כיצד יתיישב עם רבה ומה שהביא מתוס' אינו ראייה כי התוס' הולך בה"א לפני שהבאנו את רבה שכו"ע מודים שהולכים אחרי הצמוק ואולי סבר כחזו"א שהשאור חלק מהעיסה ונמדד עמה וקסבר יותר ממנו שהוי עדיף מסולת לחה שאז אזלינן בתר השתא רק אם נצטמק אלא כאילו כולו סולת ממש ואולי אף כונת החזו"א כן.

11. ומ"מ נראה לי שאין השמן מצטרף אליו אלא דוקא המים שהם נחשבים חלק ממנו ורק שינו את גדלו. עכ"פ לרש"י (עב: ד"ה מנחת סלת) שלשה קודמת לבלילה.

12. הוצאת עוז והדר החדש ובית השיטה אות י"ט

שלר"י אף מדידת העיסה נחשבת כמו מדידת הסלת כיוון שהיא חלק מהמנחה.

שוב ראיתי שהחזו"א הנ"ל הקשה ממש כעין זה על הגמ' והרמב"ם שמנחת חוטא שגבלה במים כשרה שאולינן בתר כמות שהיא, ולא חיישינן לקומץ חסר או יתר שבשלמא אם עשאה עבה הרי צמק ואולינן בתר השתא, אבל אם תפח הא אולינן בתר מעיקרא ונשאר בצ"ע (וע"ש שהציע פשט חדש בגמ' ועיין בהמשך מה שנעיר בזה).

יש להעיר שמדברי רש"י בקושית הגמ' מתחדש שני דברים:

א. כשהגמ' לפי הל"ב מחפשת דרך לדעת כמה הופחת/הותיר בשאור, למה שלא נשאל למומחים כמה פוחת או מותיר שאור בד"כ (וכמובן זה יתחלק לעובי העיסה). ואפילו תאמר שלא נוכל לדייק, עדיין קשה למה שלא נעשה שאור בחולין כדוגמת השאור

הזה ונראה כמה הופחת או הותיר, וביותר קשה למה לא נמדוד הסלת לפני שנעשה השאור ונדע בדיוק כמה הופחת או הותיר¹³, ומוכח ודאי שיש דין במדידת העשרון שנמדדנו בעשרון של קודש דוקא¹⁴, וממילא צריך שע"י כלי זה דווקא נדע שיש כאן עשרון, וזה שייך רק אם נוציא קצת מהעשרון ונעשה שאור כדוגמת הראשון ונחזירנו לכלי זה ונבחין כמה פחת או הותיר בכלי זה.

ב. רש"י אומר שאם השאור תפח נוסף סלת, ולכאורה קשה שזה לא ייכנס בכלי וכל כלי היבש לא מקדשים אלא מתוכם (דהיינו שיעור שלם)¹⁵. ונראה מזה כמו התוס' במשנה ד"ה 'חסרה' שאין לדחוס הסלת, וע"ש שאפ' דחס משערים לפי אילו לא היה דחוס¹⁶, וממילא אם יראה שתפח השאור יוסיף וידחוס הסלת.

ב. גדר כמות ולכמות והנפ"מ לדינים השונים

ה. כביצה אוכלין שהינחן בחמה/בגשמים.	והנה בסוגיא מצאנו שבעה דברים שבהם יש לזרין 'כמות' או 'לכמות':
ו. כזית נבילה או מת וכמו"כ עדשה מן השרץ.	א. שאור בשתי הלחם ולחמי תודה.
ז. מעשר של גרוגרות ותאנים.	ב. קומץ דמנחת חוטא.
	ג. בשר עגל שתפח וזקינה שנתמעך.
	ד. פיגול נותר וטמא ¹⁷ .

13. כגון שימדוד עשירית עשרון בכלי חול ויעשה שאור ויוסיף עליו עוד תשעה עשיריות העשרון בכלי קודש ולפי הדרכים הנ"ל בפשטות גם אין מה לגזור

14. שמעתי מר' יעקב וולף (בתוספת ביאור)

15. זבחים פח. ומנחות ז.

16. עיין לעיל ומה שהקשיתי עליו ולרש"י ניתן לומר עוד שדוחק השאור ולא הסולת.

17. לפי רש"י שביאור המשנה שעגל שתפח הינו מדאורייתא, כי היה תפוח וצמק וחזר ותפח לכאורה יתפרש פיגול וכו' כפשוטם לענין מלקות. אולם לרש"י, קר"א, וכפי שלמד החזו"א ברמב"ם שכונת המשנה מדרבנן אף פיגול וכו' יתפרש לענין טומאת פיגול, ומה שהרמב"ם עצמו מביא פיגול לענין מלקות הוציא כן מהמשנה בטהרות. אולם לא מצאתי ברמב"ם שבטומאת פיגול מטמא אף אם לא היה כזית מראש ואדרבא בהל' טו"א פ"ד, ה"ו נראה קצת שדווקא אם היה בו פעם שיעור, ואפשר ששם נקט את הדינים מהתורה כמו באוכלים שודאי טמאים מדאורייתא וצ"ע.

ועליהם הוסיפו לדרון הראשונים
ח. גרוגרת להוצאת שבת.

ט. שיעור חלה¹⁸.

ועליהם הוסיפו לדרון האחרונים
י. מצה ומרור.

יא. ברכה אחרונה.

לגבי שאור הרחבנו לעיל למה המחלוקת
של ר"י ור"מ לאו דווקא קשורה לשאר
הדברים.

קומץ דמנחת חוטא

כבר הבאנו לעיל קושית החזו"א, למה בציור
שתפח לא אמרינן שאזלינן בתר מעיקרא
מדאורייתא, ותיריך ר' יעקב שכוונת הגמ'
כשאמרה כו"ע כמות שהן משערין, היינו
שבקומץ אפשר ללכת בתר עכשיו כמו כל
קומץ שעושים אחר שמערבים השמן, שודאי
צריך שמן, ומה שחשוב זה הגודל של
העיסה בשעת הקמיצה.

בשר עגל שתפח

הבשר המדובר לכאורה הינו אוכל לענין
שיעור ביצה, שלרש"י¹⁹ והרמב"ם היינו
לענין אם הוא מטמא אחרים, ולתוס' (פסחים
ל"ג: ועוד) ולרש"י בחולין פב. הינו לעניין
אם הוא עצמו טמא. וממילא לרש"י ורמב"ם
לכאורה הינו בדיוק כמו כזית נבילה וכו'
שהרי הם עצמם ודאי טמאים, וכל מה
שאמרנו טהור וטמא היינו לענין אם מטמא
אחרים (כמו בנבילה). ועיין ברש"י על
תוס' ד"ה דמעיקרא שכתב שכל מה
שאמרין שהוא מדרבנן (דהיינו בצמוק
שתפח) הינו רק אם נגע בו הטומאה כשהיה
קטן, אבל אם נגע בו כשהיה גדול מטמא
אחרים (ודלא כרש"י נ"ד: ד"ה 'כי'), ודבריו

תמוהים שאפילו נבילה וכדו', שבמהותו
הוא טמא, אינו מטמא אחרים מדאורייתא
כיוון שאין כאן באמת כזית²⁰, אז גם
באוכלין למה לא נאמר אין כאן באמת
כביצה. ותיריך ר' יעקב שמבואר בגמ' בסוכה
שהדס שענביו מרובין מעליו בכניסת יו"ט
נדחה ממצותו וא"א להכשירו, אבל לפני
כן מותר להכשירו, וממילא רואים שהדיחוי
מתחיל משעת החיוב, וכן כאן בטומאה
הנדון מתחיל משעה שהיה ראוי לטמאות,
מאז משערים אם תפח או צמק, וממילא
נבילה וכדומה וכן אוכל שנטמא בקטנות,
שהיו ראויים (לולי שיעורם) לטמאות,
מההתחלה נדחו, אבל אוכל שלא נטמא עד
אחר שתפח, לא נדחה, ולכן מטמא
אחרים²¹. ומ"מ דברי הרש"י בעיני חידוש
גדול, וקשה לי בסוגיא, כשהגמ' הקשתה
על ר"ל מהברייתא שכתוב טמא מכאן
ולהבא, למה לא נתרץ שהכוונה אם יקבל
מכאן ולהבא יטמא אחרים. וכמו"כ לפי
דבריו יצא שתפוח שצמק שאמר ר"ל בהו"א
שטמא (=מטמא אחרים) היינו רק אם נטמא
כשהיה גדול, כי תמיד משערים לפי שעת
קבלת הטומאה, אז מה הגמ' מקשה
מהברייתא שטהור מכאן ולהבא, למה לא
נפרש כנ"ל שאם נטמא עכשיו אינו מטמא.
בע"כ צ"ל אחד מאלו:

- א. היה פשוט לגמ' שהביטוי 'לשעבר'
'ומכאן ולהבא' היינו באותו מקרה ממש
דהיינו בציור שנטמא מראש.
- ב. הברייתא מפרשת המשנה, וממילא
אף אם נפרש הברייתא כך זה לא יישב
את ר"ל שגורס במשנה לכמות.

18. הרשב"א והרא"ש הנ"ל

19. כן הוא ברש"י ברוב מקומות הש"ס

20. כלשון המ"ב בסימן ר"י ס"ק א' מהראשונים

21. ויש לחקור לשיטתו אם נטמא גם לפני שתפח ועוד פעם אחרי מי חל טומאה טובה על
טומאה דחוייה.

ג. ודאי בהו"א הבינו כרש"י ודעימיה, שהנדרון על עצם הדבר מהו גודלו האמיתי, ורק ברבה שחידש שתפוח שצמק משערין בתר השתא, ממילא נראה שאזלינן בתר השתא, אז למה צמוק שתפח הוי רק דרבנן, על זה אמר הרש"ש שדוקא הדינים שהיו בו מראש והיה בהם חסרון אינם חלים אח"כ אבל מכאן ולהבא אה"נ יטמא מדאור²².

על פי דבריו יש מתרצים [בית יצחק (ל'), ה') וע"ע באמרי יושר (או"ח י"ח, ב') וזרע אמת (או"ח כ"ט)] מה שמקשים העולם ברמב"ם בהלכות טו"א (ד,ט), שמביא את המשנה של בשר העגל כצורתו, דקשה שממ"נ אם פירש הסוגיא כרש"י, אז יתפרש המשנה בתפוח שצמק וחזר ותפח, ואף לדברי הסוברים (ש"מ וקר"א) שהמשנה כפשוטו, צמוק שתפח סוף סוף אינו אלא מדרבנן²³. ופירשו הם ע"פ הרש"ש שכוונת הרמב"ם שבשר העגל אם יטמא מכאן ולהבא טמא אפילו מדאורייתא.

וכאמור דבריהם לכאורה תמוהים כי אם אפשר לפרש כן אז מה הגמ' הקשתה על ר"ל, וצ"ל בדבריהם כפי שתירצתי לעיל, שכל הקושיא היתה מלשון הברייתא שמשמע באותו מקרה טהור עד עכשיו ומעכשיו טמא, אבל בלשון המשנה אין הכרח, או שנאמר שכל הקושיא היתה בגלל שר"ל מפרש המשנה וממילא י"ל שלאחר שנדחה ר"ל נחזור לפרש המשנה כפשוטו,

דהיינו אם נטמא עכשיו, וכמו"כ ניתן לפרשם לפי התירוץ השלישי דלעיל שרק למס' שנינו את ההבנה בר"ל שטמא מכאן ולהבא מדאור.

יוצא שיש לנו שתי הבנות בסוגיא עם הרבה נ"מ ביניהם:

א. הדיון בסוגיא היא מה מהותו האמיתית של החפץ [שהתחלק לשלש שיטות, ר"י בהו"א - מה שהוא עכשיו, ר"ל בהו"א - מה שהוא היה במקורו, ורבה - שהצמוק שלו (דהיינו הנטו שלו) זהו מהותו]

ב. מהות החפץ תמיד תלוי במצבו עכשיו, והדיון [לפחות במסקנה] על איזה דברים אמרין 'דיחוי' שהיות ואיבד יכולתו שוב לא יחזור (כן ביאר הבית יצחק ע"ש).

והנה כבר כתבנו שרש"י (נ"ד: ד"ה כי פליגי) להדיא חולק שאף בנטמא עכשיו אינו אלא מדרבנן, וכצד הראשון שבמהותו הוא קטן. וכן מהתוס' כאן והרמב"ן בשבת (צא.), שמקשים מרבה שהסתפק במי שהוציא פחות מגרוגרת לזריעה ותפח ונמלך לאכילה האם חייב, והקשו שאפילו אם העקירה והנחה היו אחר התפיחה עדיין פטור שאזלינן בתר מעיקרא מדאורייתא, ונראה ברור בדבריהם שהדיון כאן כצד הראשון²⁴ על מהות החפץ, והיות ובמהותו אין בו שיעור ממילא פטור. וכן הרשב"א שם, שחילק לענין שבת ואמר שלשבת צריך

22. המנחה טהורה לא סבר תירוץ זה ע"ש, וכן פשטות הרש"ש שהקשה שכל האוכלין מצטרפין לטמאות הרי זה קשה גם בה"א. אולם בבית יצחק ברור שהבין כן, אולם לשיטתו אפי' אם הדיון במהות החפץ מים מצטרפין, וממילא נצטרך לומר תירוץ אחר.

23. ועיין בגרי"ז שתירץ שכל אוכל שמטמא אחרים אינו רק מדרי' וכעין קושיא זו קשה על כל הראשונים שפירשו המשנה כפשוטו אף שסוברים שרבה לא נדחה (עיין גר"א בסוף סימן תפ"ו)

24. ומ"מ עדיין יש מקום להתעקש שהתוס' למדו שהנושא זה דיחוי ורק הבינו שתלוי בזמן כניסת שבת ואם אז לא היה בו כגרוגרת נדחה

ור"ל על הדיחוי הרגיל של כל התורה כולה²⁶.

ניתן להבין ברש"ש, שודאי הבין שהדיון על מהות החפץ אלא שקשה לו עד כמה צריך להסתכל אחורה, ועל זה אמר שהדיון מתחיל מאז שחל דין על החפץ, וממילא לר"ל נדון החפץ כפי שהיה אז. ולפי"ז הדיחוי המדובר בסוגיא יכול להיות דיון על מהות החפץ, או הדיחוי של כל התורה כולה וכמו לאפשרות הראשונה.

ולי נראה ברש"ש, שהוא דיבר רק בטומאה ובשבת שמשקין מצטרפין לאוכלין, ונראה ברור שמודה לראשונים שמהות החפץ בתר הצמוק, ורק שיש כאן דבר חיצוני שמצטרף אליו לענין טומאה או הוצאה²⁷.

וכל זה לרמב"ם, אבל לתוס' - אם נגע בו טומאה כשהיה קטן אינו מקבל טומאה, וממילא צ"ל שמ"ש טהור לשעבר וטמא מכאן ולהבא, היינו שעד עכשיו אינו מקבל טומאה ומעכשיו מקבל טומאה (וכלשון טמא וטהור הרבה בסדר טהרות). וכמו"כ הפוך, אם היה בו כביצה ונטמא, לאחר שצמק טומאה שבו להיכן תלך (וכע"ז בתוס' בפסחים הנ"ל מובא תו"כ ששבירה

מלאכת מחשבת ובדעת בני אדם זהו מעשה חשוב, למד שבמהותו אין בו גרוגרת. וכמו"כ בריטב"א, שתירץ שאה"נ בשבת מדובר שהיה תפוח וצמק וחזר ותפח באמצע ההוצאה. וכן מצינו בשו"ת הרא"ש והרשב"א²⁸ לענין חלה שלא צריך להפריש על דבר שהיה צמוק ותפח, אף שמדובר אזלינן בתר השתא היינו רק מפני מראית העין, וזה לא שייך בחלה ע"ש.

לפי האפשרות השניה, כשר"ל ור"י נחלקו למסקנה אם יש דיחוי היינו למרות שבמהותו הוא גדול כמו שהוא עכשיו אבל היות שבאמצעו כבר לא היה בו כח לחייב (ולר"ל עצמו אף מותר מדאו' שהיו רק חצי שיעור), אם יש דיחוי על דבר זה, לא יתחייב לעולם (וכמו בצמוק שתפח). אבל באפשרות הראשונה, שכל הדיון על מהות החפץ, מסתבר לומר שהמחלוקת ביניהם היא, האם מהות החפץ היא הצמוק ומה שתפח בסוף כאילו פנים חדשות באו לכאן, או שאומרים שזה חזר לקדמותו. וכן פירש הקר"א, ונראה בדבריו שהיות שאף פעם לא פקע האיסור לא שייך הדיחוי הרגיל. אולם בגר"א ס"ס תפ"ו נראה ברור שהבין שאף לאפשרות הזאת נחלקו ר"י

שם 25.

26. הגר"א מוכיח שיש דיחוי במצות, ומקשה מזה על רבה. אולם לדברי הקר"א אין קשר בין הדיונים, וכמו"כ מיישב הקר"א את המהר"י קורקוס (הובא בכ"מ או"ט ד י"ג) שהקשה משבת צא, שהגמ' שם נשאת בספק אם יש דיחוי, ומפרש הקר"א שאצלינו הדיון רק על מהות החפץ אבל שם מלבד הדיון על המהות יש גם סיבה לפטרו שבאמצע היה פטור. ולעני"ד אפשר שזוהי גופא כונת הר"י קורקוס, וביאור שיטתו נראה שעל חצי שיעור באיסורים לא הופסק האיסור, רק אין בו מספיק לחייב וכמו"כ בטומאה לא פקע הטומאה, משא"כ בשבת פחות מכשיעור לא שייך לקרוא לזה הוצאה וממילא נדחה.

27. ומאידך לרש"י ולתוס' נצטרך לומר, שהיות והמים וכדו' נבלעו בבשר, אף אם מהות החפץ לא גדל אין אנו מחשיבים את המים כדבר חיצוני, אלא הריהו כאויר שנבלע שאינו כלום. ועיין ברש"י בפסחים ד' ל"ג: שהמים שבפרי מצטרפים לכביצה אפילו אם אינו מקבל טומאה עמו. אבל נראה שזה דוקא בציור כזה שזה תפוח ונחשב חלק ממהות הפרי, אבל נצטמק שבלע מים לא מצטרף. ודברי הבית יצחק שכתב שרש"י דיבר אפי' בציור שנצטמק ותפח לא מצאתי, וזה סותר לרש"י דידן וכדאיתא באמרי יושר.

אינו מועיל באוכלין), אלא ודאי מ"ש טהור מכאן ולהבא היינו שאינו מקבל טומאה מכאן ולהבא, וכן יוצא מחידושי הרשב"א כאן²⁸, וכן הבין המל"מ (טו"א פ"ד, ה"א וכלים פכ"ג, ה"ט). אלא שהקשה מהתוספתא, שכתוב בה: 'תורמסין שהניחן במשקין שהתורמסין אומרים למשקין טמאני וטמאתי', דהיינו שע"י המשקים תפחו התורמסין ומקבלים טומאה ומטמאים את המשקין, ואילו לא היה בהם כביצה כשקיבלו הטומאה, למה שתחול עכשיו, ואילו היו פעם כביצה ואז קיבלו הטומאה ורק הצטמק, למה שיופקע הטומאה שנאמר שרק אחרי שחזר ונתפח נטמא, ונשאר

בצ"ע. אולם הרש"ש עצמו (שאמר שאם יגע בו טומאה אחר שתפח ייטמא מדארי) קאי על קושית התוס'! וממילא יוצא שאף בשיטת התוס' ר"ל שצמוק שתפח אם קיבל טומאה כשהיה צמוק, טומאה זו קאי ועומד וחל בהו"א מדאורייתא, ולמסקנה מדרבנן, ואם נטמא עכשיו כשהוא תפוח, פשיטא שטמא מדאורייתא. ולפי זה לשון הברייתא כפשוטו 'טהור לשעבר וטמא מכאן להבא', וממילא אף הסיפא כן, שתפוח שצמק פקע טומאתו, ותפוח שצמק ותפח טומאתו מיתלא תלי וקאי מדאורייתא. וכן פירש המנחה טהורה את הסוגיא^{29 30}.

28. עיין שם שבמפורש פירש שצמוק שתפח וגם תפוח שצמק, איירי שקיבלו הטומאה עכשיו, אולם תפוח שצמק ותפח לא ביאר להדיא מתי קיבל הטומאה, אך ממ"ש שטמא מדרבנן דלא גרע מצמוק שתפח נראה ברור שהבין שנטמא עכשיו. ומתוך זה נראה יישוב לתוס' חיצונית בשיטה שהם למדו שמדובר שנטמא באמצע או כשהיה גדול מראש, ולר"ל אינו טמא עכשיו כלל. ואם כנים הדברים נראה שהרשב"א לא רצה לומר כן, כי היה פשוט לו שאם קיבל טומאה כשהיה קטן שוב לא יקבל טומאה עוד. ומ"מ הקשינו על התו"ח שפיגול לכאורה פשוט שמדובר שקרה כשהיה קטן, ובכל זאת מחייבים אותו כשתפח, אי"כ וכי בגלל שפעם היה גדול מקודם לא יתחייב. ולכאורה, ה"ה בטומאה לרמב"ם שמקבל טומאה בכל שהוא וכל הדיון היא רק לענין לטמא אחרים, וצ"ל שסבר כתוס' שהדיון על עצם קבלת הטומאה וכשצמק נטהר, רק אם חוזר ותופח חזרה טומאתו. וביאור הדבר, שדבר קטן לא מקבל טומאה כלל, וגם מה שקיבל אין לו משמעות אבל אינו נפקע, ואע"פ שזה חידוש גדול כל זה מונח במל"מ טו"א פ"ד, ה"א.

29. אולם במנחה טהורה לא מבואר שאם יגע בו טומאה עכשיו שיטמא מדאורייתא.
30. התוס' הקשו למה רבה הסתפק בשבת מי שהוציא חצי גרוגרת על דעת לזרעה ותפחה ונמלך לאכילה, הרי אף אם העקירה היתה לאחר שתפחה עדיין ייפטר כי אליבא דאמת אין בו שיעור (רק מדרבנן החמירו), ומתרץ הרש"ש שביחס למה שקורה עכשיו לאחר שתפח ודאי יש בו שיעור וכל הדיון היא רק לגבי דברים שאירעו מקודם, אך עדיין קשה לי מ"ש מפיגול ונותר שכשאוכלם יש בהם כשיעור וכמו"כ קשה שלכאורה כמו שבמצוות, הדיחוי חל בשעת חלות החיוב, אף באיסורים אמור להיות תלוי בזמן כניסת שבת ואם אז לא היה בו כשיעור ממילא נדחה מאיסורו? ותיירץ ר' יעקב שסבר הרש"ש ש'נדחה' שייך רק בחתיכה של מצוה/איסור כגון הדס מצה וכדו' וכמו"כ פיגול נותר וכו', אבל חפצים בכניסת שבת אין רואים אותם כחתיכות של איסור, רק יש איסור להוציאם. וכע"ז ממש איתא בבית יצחק. ומ"מ לא נתיישבה דעתי בזה. ולדעתו אף במעשר, שממנו רצתה הגמ' להוכיח ש'לכמות שהן משערינן', נצטרך לומר שבשעת חלות חיוב מעשר היה תפוח וממילא נחשב אף כשנצטמק, אא"כ נקבל את הפשט השלישי שהסברתי לעיל ברש"ש ועיין. אולם לפי שיטתי ברש"ש אין צריך לכל זה כי משקין לא מצטרפים לשאר הדברים רק לענין טומאה או הוצאה.

כי משקין לא מצטרפין למצה ומרור, ודווקא לגבי שבת או טומאה משקין מצטרפים לאוכל, שהרי כל אוכל מקבל טומאה וחייבים עליו, אבל לא שיקרא מצה או פיגול ע"י זה, ולפי"ז הדיחוי המוזכר בסוגיא הינו דיחוי ממש (שהרי ר"ל אומר שיש דיחוי אף בטומאת אוכלין ושם ודאי משקין מצטרפין), ופוקע הטומאה באמצע, ואפשר שבשאר איסורים פשוט שאין דיחוי, כי האיסור לא נעלם. [וכן ראיתי באמרי יושר או"ח י"ח ב' ושמחתי].³¹

שיעור פת לברכה

במ"ב שם³³. ולכאורה סברתו שכל הדין שמשתערים לכמות שהן היינו כשאני רוצה את הדבר המקורי, כגון אם הוא סלת ואני צריך סלת או הוא נבילה ואני צריך נבילה, אבל פת הוי דבר בפני עצמו ומשתער לפי גדלו כאשר נעשה פת³⁴, ולפי מה שביארנו ברש"ש שהוא דיבר רק לענין טומאת אוכלין, שכל האוכלים מצטרפים, אפילו נאמר שהמשנה דאורייתא, אין ראייה למצה ומרור ששם אין משקים מצטרפים [אולם הגר"א והקר"א ודאי לא חילקו בזה]. בסס"ק ז' דן החזו"א שלעירוב משתער בפת כמות שהוא.

לפי הרש"ש, בין ברמב"ם ובין בתוס' יוצא שלגבי הדיונים של עכשיו, מדאורייתא משערינן כמות שהוא לכו"ע, וממילא לפי דבריו מצה ומרור שהיו בשעת כניסת החג כשיעור ישתערו כמות שהוא, אף אם פעם היו צמוקים יותר. אולם עיין בגר"א ס"ס תפ"ו, שמבין שהוי רק מדרבנן, ומדאורייתא צריך לשער לכמות שהוא, וממילא נראה ברור שהבין דלא כרש"ש, ושנחלקו אף אם נטמא עכשיו, כן פירש ר' יעקב בשיעור. אולם כבר כתבתי שלענ"ד גם הרש"ש מודה,

במשנה בעוקצין איתא 'פת סופגנית משתערת כמות שהיא' (דהיינו לכמות שהיה), ולכאורה אין הבדל בינו לכל דבר צמוק ותפח, וכן כתב בשו"ת 'זרע אמת' אורח חיים סימן כ"ט [הובא במ"ב בתחלת סימן ר"י³²] וכן מוכח בגר"א ס"ס תפ"ו, וממילא מדאורייתא מחשבינן לכמות שהיה. ועיין בחזו"א שזה אומר שמשערינן לפי אילו היו חיטים [ולענ"ד זוהי שיעור הרבה יותר גדול מללכת אחר פת דחוס. וע"ש בתחלת ס"ק ז' שדן בזה]. אולם עיין קר"א שדייק במג"א וברמ"א בסוף סימן תפ"ו שמשתערת כמות שהיא מדאורייתא, והובא

31. וע"ש שביאר ביאור אחר בגמ', שבשר העגל הכונה לנבילה. ובעיני הדברים דחוקים, אך לא ידעתי למה הוצרך לזה הרי יכול לפרש שדוקא אם תפח מאיליו ולא ע"י גשמים, וממילא אף רש"י הנ"ל לא חולק, ומ"ש רש"י בעמ' א' 'מיא בעלמא' אין הכונה מים ממש. אולם כל זה באמרי יושר, אבל ברש"ש אין נראה שמחלק בזה, אלא כל תפיחה נחשב ע"י מים שהתוסף לחלוחית באוכל ופשטות הסוגיא גם לא נראה שחילקה.

32. וע"ש בזרע אמת שמאריך למה לא נאמר היות ומדרבנן משתער כמות שהוא למה לא יתחייב מדרבנן בברכה אחרונה/ברכת המזון וכיון מעצמו מאוד קרוב לראשונים שהבאתי לעיל.

33. וכבר הקשה בשונה הלכות שזה סותר את המ"ב בסימן ר"י דלעיל לגבי ברכה אחרונה.

34. שמעתי מר' יעקב וולף (בתוספת ביאור)

במעשר

לעניין מעשר, מסקנת הגמ' 'אמר רב דימי, שאני גרוגרות הואיל ויכול לשלקן ולהחזירן לכמות שהן'. ברמב"ם לא מבואר מה לעשות במעשר, אבל בתרומה נהלכות תרומות פ"ה הי"ח כתב: 'אין תורמין גרוגרות על תאנים במנין כדי שיתרום בעין יפה'. וממילא נראה שסבר את רב דימי, דלולי כן היה חסרון בשיעור ולא רק בעין יפה, ובתרומת מעשר (ג,י) פסק שאסור מאומד וממילא יצטרך לעשות במנין, וכן כתבו הקר"א והחזו"א. אך אם כן קשה, למה לא כתב מפורש

כדאיתא בברייתא, אבא היה נוטל עשר גרוגרות על מאה תאנים.
ברש"י בד' נ"ה. שהבין שכל הברייתא מדברת במנין, נ"ל טעמו שאם אדם תורם גרוגרות במידה, פשיטא שיכול לתרום אף שאינו מן היפה, אלא ודאי ברייתא זו ר' אלעזר בר' יוסי, ואין בעיה לעשות במנין רק שאינו מן היפה. אולם קשה לי לשון רש"י, שכתב שהוי ממעט במעשר, ולכאורה א"כ אף שליכא כהן יצטרך לעשות במידה.